

KUML

1963

KUML

ÅRBOG FOR JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

1963

With Summaries in English

UNIVERSITETSFORLAGET I ÅRHUS

1964

Omslag:
MOESGÅRD
F. RICHARDT del.

Redaktion:
OLE KLINDT-JENSEN OG POUL KJÆRUM

Copyright 1964
by
Jysk Arkæologisk Selskab

Printed in Denmark
by
Aarhus Stiftsbogtrykkerie A/S

INDHOLD

Moesgård	7
<i>Ebbe Lomborg</i> : Gravfund fra Stubberup, Lolland	14
Menneskeofringer og kannibalisme i bronzealderen.	
<i>Oscar Marseen</i> : Lundegårde-gravpladsen fra yngre jernalder	33
<i>Erik Moltke</i> : Runeindskriften på rosetfibulen fra Nøvling	37
<i>Palle Friis</i> : Jernaldergrave ved Gjurup med teltformede dødehuse	42
<i>Robert Thomsen</i> : Forsøg på rekonstruktion af en fortidig jernudvindings- proces	60
<i>Ole Klindt-Jensen</i> og <i>Hellmuth Andersen</i> : Det ældste Århus	75
<i>Margrethe Hald</i> : Vævning over gruber	88
<i>Klaus Ferdinand</i> : Nomadisme	108
Jysk Arkæologisk Selskab	148

CONTENTS

Moesgård	13
<i>Ebbe Lomborg</i> : A grave from Stubberup on Lolland—Human sacrifice and cannibalism in the Bronze Age	29
<i>Oscar Marseen</i> : The Lundegårde cemetery from the Late Roman Iron Age..	36
<i>Erik Moltke</i> : The runic inscription on the rosette fibula from Nøvling	40
<i>Palle Friis</i> : Iron Age graves at Gjurup with tent-shaped grave-houses	57
<i>Robert Thomsen</i> : Trial reconstruction of an early process of iron extraction	70
<i>Ole Klindt-Jensen</i> og <i>Hellmuth Andersen</i> : Oldest Århus	85
<i>Margrethe Hald</i> : Pits, looms and loompits	104
<i>Klaus Ferdinand</i> : Nomads	140

Fig. 1. Udsnit af gravpladsen.
Portion of cemetery.

LUNDEGAARDE-GRAVPLADSEN FRA YNGRE ROMERSK JERNALDER

Af OSCAR MARSEEN

I sommeren 1963 undersøgte Aalborg historiske Museum, ved forfatteren, en del af en gravplads fra yngre romersk jernalder beliggende på toppen af et højdedrag imellem tre gravhøje. Pladsen hører under Lundegårde (Nøvling s., Østhimmerland), hvis ejer, Anna Kjærgård Nielsen, beredvilligt gav tilladelse til gravningen.

På gravpladsen er hidtil, inden for et område på 500 m², undersøgt 23 grave, men det må antages, at den har en betydelig større udstrækning (fig. 1). Undersøgelserne vil derfor blive fortsat, da det vil være af største betydning at få kendskab til det samlede antal grave på pladsen og deres indhold. Dette gælder i særlig grad i dette tilfælde, fordi Himmerland hidtil har været et sort område hvad angår gravfund fra yngre romersk jernalder, mens grave fra den umiddelbart foregående tid er talrige. Årsagen hertil er muligvis, at gravene i ældre romersk jernalder blev sat med store sten, mens de i yngre romersk jernalder næsten er stenfri og derfor lettere forbliver upåagtede, når markredskaberne rammer dem.

Da undersøgelsen ved Lundegårde agtes fortsat, må denne fundfremlæggelse kun betragtes som midlertidig, som et arkæologisk grundlag for den følgende behandling af runeindskriften på fundets fornemste stykke, en rosetfibula, der fandtes i grav 4 (fig. 1 i næstfølgende artikel).

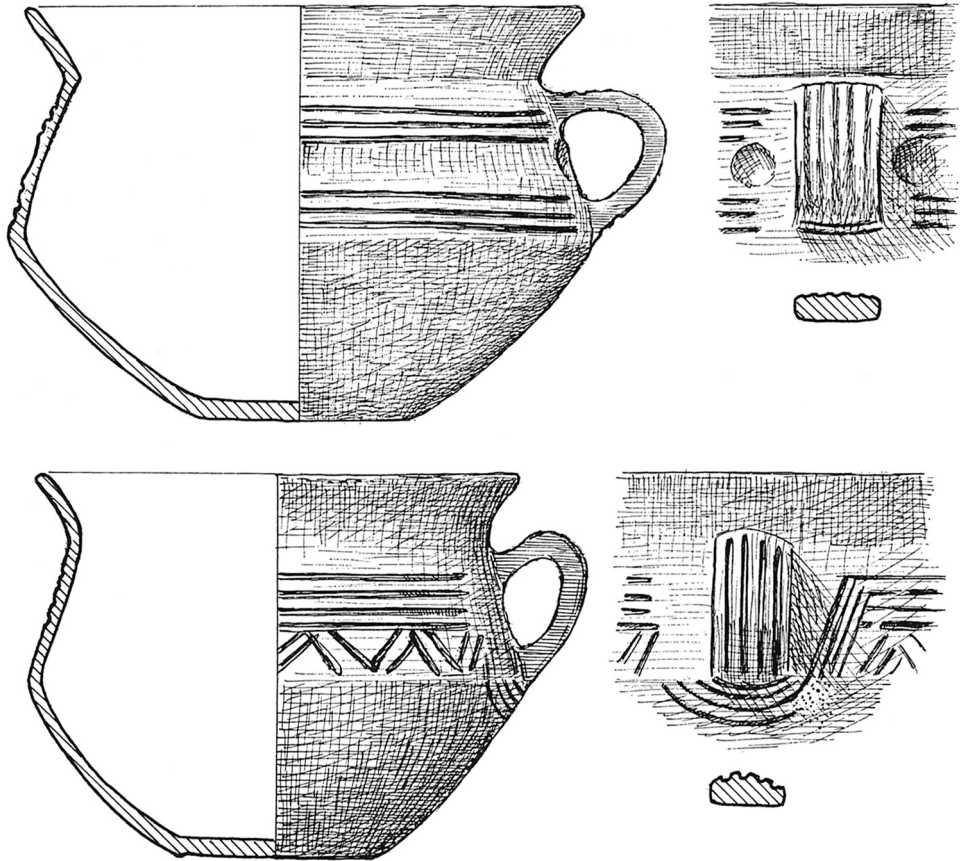

Fig. 2. De to lerkar fra runegraven (nr. 4).
The two vessels from the grave with the runes.

Denne grav, der var $1,90 \times 0,95$ stor og 0,60 m dyb, var som en undtagelse omsat med sten, der sad i spænd i overkanten og var anbragt så skråt, at de næsten dannede en hvælving over graven. I midten af østenden var desuden to sten, hvoraf den ene var en mortarsten, der lå med hullet nedad.

I vestenden var på gravbunden svage spor af kraniet samt stærkt mørnede knogler af skulder og overarm, der viste, at den døde har været nedlagt udstrakt på ryggen med hovedet i vest.

Ved hver skulder lå perlekæder, der må have været båret over skulderen, da perlerne lå både over og under de bevarede skulderknogler. Kæden ved højre skulder bestod af 48 ravperler, medens den ved den venstre omfattede 91 glasperler og 32 ravperler. Tæt ved glasperlerne på venstre skulder lå to små sølvfibuler, der var så opløste, at de ikke kan typebestemmes. Ved højre skulderparti fandtes en rosetfibula af sølv med belægning af guld på rosetterne og på båndet over nåleskeden. Også denne fibula var yderst medtaget, både sammentrykket og stærkt korroderet, og blev tilsyneladende kun holdt sammen af guldbelægnin-

gen. Hele stykket blev derfor optaget i en klump, og først efter konserveringen viste det sig, at den brede nåleskede var velbevaret og bar en runeindskrift (fig. 2 i næstfølgende artikel).

Foruden de nævnte genstande fra gravens hovedende rummede denne rige grav yderligere to ornamenterede lerkar (fig. 2), fragmenter af en dolklignende kniv med oval fæsteknap af sølv, en énægget jernkniv samt en bronzeøse eller si uden skaft, også denne meget stærkt medtaget af ir. Alle disse sager lå i gravens fodende mod øst¹).

Gravens fornemste stykke, rosetfibulen, der har foranlediget denne forhånds-omtale, tilhører en specielt skandinavisk formtype i yngre romersk jernalder. Som Nøvlingfibulen er de oftest af sølv med guldbelægning, og tre bærer runeindskrift på den brede nåleskede. De er alle fundet på rige jordfæstegravpladser, henholdsvis ved Himlingøje i Præstø amt, Værløse i Københavns amt og Næsbjerg, Ribe amt. I samme rækkefølge dateres de tre fibuler til »omkring år 200 e. Kr.«, »første halvdel af 3die årh.« og »sidste halvdel af 3die årh. e. Kr.«²). De øvrige rosetfibuler uden runeinskriptioner er samtidige, dog således at de synes at have været almindeligst i begyndelsen af 3. årh., men kendt og anvendt helt til slutningen³).

Nøvlingfibulen er af samme type som fibulen fra Himlingøje og står nær en nylig fundet rosetfibula fra Gl. Hasseris grusgrav ved Aalborg (fig. 3). At dømme efter lerkarrene i grav 4, synes den at skulle tidsfæstes til en fremskreden del af yngre romertid. Karrene har ingen udprægede fællestræk med keramikken fra ældre romersk jernalder og slutter sig både i form og ornamentik til en særlig nordjydsk keramikgruppe med udløbere i Sydnorge, som af Mackeprang dateres til 3. årh. e. Kr.⁴).

Keramikken i de øvrige grave på pladsen, det være sig rene jordgrave, grave med stenramme eller med stendække, som grav 4, danner en type- og tidsmæssig enhed med inventaret fra grav 4. Kun en enkelt brandgrav med et vulstornamenteret kar viser, at gravpladsen har været benyttet også i ældre germansk jernalder.

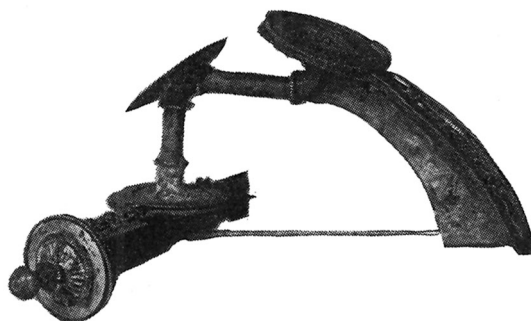

Fig. 3. Rosetfibula fra Gl. Hasseris grusgrav.
The rosette fibula from the Gammel Hasseris gravel pit.

The Lundegaarde cemetery from the Late Roman Iron Age

The Late Roman Iron-Age cemetery at Lundegaarde (Nøvling parish, East Himmerland) lies on the top of a hill between three Bronze-Age tumuli. Excavation, by the author for Aalborg Historical Museum, began in summer 1963 and will be continued, as burials from the Late Roman Iron Age have hitherto been a rarity in Himmerland, whereas those from the preceding period are common. The reason for this may be that Early Roman Iron-Age graves are set with large stones, whereas the Late Roman Iron-Age graves are almost stonefree and therefore more easily overlooked.

This preliminary account is therefore only given to provide an archeological basis for the subsequent discussion of the runic inscription on the rosette fibula found in Grave 4 (Fig. 3).

This grave was, exceptionally, surrounded by stones, leaning inward against each other and almost roofing the grave. Slight traces of the body showed that it lay outstretched on its back, with head to the west. Strings of beads at each shoulder must have been borne over the shoulder, as they lay under and over the bones. That on the right was of 48 amber beads, and that on the left of 91 glass and 32 amber beads. Two small silver fibulae, too corroded to be typed, lay by the left shoulder, and the rosette fibula, of silver with gold inlay on the rosettes and the band above the sheath lay by the right shoulder. After conservation it could be seen that the broad pin-sheath bore a runic inscription.

The other contents of the grave were two decorated pottery vessels (Fig. 4), fragments of a knife with oval silver pommel, a single-edged iron knife and a bronze dipper or sieve.

The rosette fibula is of a special Scandinavian type which seems to have been most common in the beginning of the Third Century AD but known and used until the end of the century³). Three other specimens with runic inscriptions are known, all from rich earth-graves at Himlingøje, Værløse and Næsbjerg. The Lundegaarde fibula is of the same type as that from Himlingøje, and resembles another newly found at the Gammel Hasseris gravel pit near Aalborg (Fig. 5).

The pottery from Grave 4 belongs in both shape and ornamentation to a North Jutland pottery group with South Norwegian affiliations, which is dated by Mackeprang to the Third Century A. D.⁴). Pottery from all other graves in the cemetery is of the same type and date, with the exception of one cremation of Early Germanic Iron-Age date.

Oscar Marseen,
Aalborg historiske Museum,
Aalborg.

NOTER

¹) Hele gravfundet blev umiddelbart efter udgravningen afleveret til Nationalmuseet som danefæ. Er ikke færdigkonserveret og kan derfor ikke publiceres i sin helhed. F. eks. kan intet bemærkes om bronzeøsen (si?), da den blev indgipset. ²) Arbejdsmarken 1951, pag. 46, fig. 10 (se også S. M. Ordning, jernalder, fig. 249). ³) Mogens B. Mackeprang: Kulturbeziehungen im Nordischen Raum des 3-5 Jahrhunderts 1943, p. 9-10. C. Almgren: Studien über Nordeuropäische Fibelformen 1923, p. 98. Leif Vebæk: Årb. 1945. En sjællandsk kvindegrov fra 3. årh. e. Chr., p. 79. Johannes Brøndsted: Danmarks Oldtid III, 2. udg. p. 196. ⁴) Mogens B. Mackeprang: Kulturbeziehungen im Nordischen Raum des 3-5 Jahrhunderts 1943, pag. 24-25 og tabel 4-5.